

img1

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

NUTARTIS

2021 m. birželio 23 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Danguolės Bublienės, Donato Šemo (kolegijos pirmininkas ir pranešėjas) ir Algirdo Taminsko, teismo posėdyje kasacinio rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovo D. V. kasacinį skundą dėl Kauno apygardos teismo 2020 m. birželio 15 d. nutarties, Kauno apygardos teismo 2020 m. birželio 16 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovo D. V. ieškinį atsakovui M. A. dėl skolos, palūkanų priteisimo.

Teisėjų kolegija

n u r o d o :

- Byloje sprendžiama dėl skolos už teises paslaugas priteisimo.
- Kitus ieškovo D. V. (toliau – ieškovė, advokatė) ir atsakovo M. A. (toliau – atsakovas, vartotojas) ginčui dėl atlyginimo už advokatės suteiktas teises paslaugas apskaičiavimo, taikant valandinio įkainio principą, byloje kilo ginčas dėl šalių sudarytų sutarčių sąlygų sąžiningumo vertinimo.
- Šalių ginčas patenka į Europos Sąjungos – Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – ir SESV) 169 straipsnio, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 38 straipsnio, 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (toliau – Direktyva 93/13) ir nacionalinio – Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK), kuriuo įgyvendinama Direktyva 93/13, – teisinio reguliavimo sritį.
- Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra galutinė instancija nagrinėjant šią bylą ir jo priimtas procesinis sprendimas būtų galutinis ir neskundžiamas (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 362 straipsnis), todėl, iškilus Europos Sąjungos institucijų priimtų teisės aktų aiškinimo klausimui, kurį išnagrinėti būtina, kad sprendimas byloje būtų priimtas, jis privalo kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą (toliau – Teisingumo Teismas, ESTT) su prašymu priimti prejudicinį sprendimą (SESV 267 straipsnio 3 dalis, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 40¹ straipsnis).
- Dėl šalių ginčui taikytinos Europos Sąjungos teisės turinio ir ją aiškinančios jurisprudencijos aiškinimo kasacinis teismas kreipiasi į Teisingumo Teismą, kad šis priimtų prejudicinį sprendimą nagrinėjamoje byloje.
- Nagrinėjamoje byloje kasacinio teismo poreikis kreiptis į Teisingumo Teismą grindžiamas tuo, kad šalių ginčui spręsti aktualių Europos Sąjungos teisės normų turinys iki galo nėra aiškus taikant tiek *acte clair*, tiek *acte éclairé* doktrinas. Taigi, atsakymas į šios nutarties rezoliucinėje dalyje suformuluotus ir Teisingumo Teismui pateiktus klausimus turėtų esmingai reikšmę nagrinėjamai bylai, nes leistų nustatyti informacijos, kurią turi pateikti advokatas, sudarydamas teisiųjų paslaugų teikimo sutartis su vartotoju, apimtį, įvertinti informavimo pareigos įgyvendinimo tinkamumą bei išspręsti skolos priteisimo už suteiktas teises paslaugas klausimą.

I. Teisinis pagrindas. Sąjungos teisė

- Direktyvos 93/13 (OL L 95, p. 29; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 2 t., p. 288) 3 straipsnio 1 dalis nustato:
 - Ta sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, yra laikoma nesąžininga, jeigu pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo naudai.
- Direktyvos 93/13 4 straipsnyje nustatyta:
 - Nepažeidžiant 7 straipsnio, sutarties sąlygos nesąžiningumas vertinamas, atsižvelgiant į prekių ar paslaugų, dėl kurių buvo sudaryta sutartis, pobūdį ir sutarties sudarymo metu nurodant visas sutarties sudarymo aplinkybes ir visas kitas tos sutarties arba kitos sutarties, nuo kurios ji priklauso, sąlygas.
 - Sąlygų nesąžiningumo vertinimas nėra susijęs nei su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimu, nei su kainos ir atlygio adekvatumu mainais suteiktoms paslaugoms ar prekėms, jei šios sąlygos pateikiamos aiškia, suprantama kalba.
- Direktyvos 93/13 5 straipsnis nustato:
 - Tose sutartyse, kur visos ar tam tikros vartotojui siūlomos sąlygos pateikiamos raštu, jos visada turi būti išdėstomos aiškia, suprantama kalba. Atsiradus abejonių dėl sąlygos reikšmės, interpretuojama vartotojo naudai. <...>
- Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalis nustato:
 - Valstybės narės nustato, kad nesąžiningos sąlygos naudojamos sutartyje, kurią pardavėjas ar tiekėjas [verslininkas] sudaro su vartotoju taip, kaip numatyta jų nacionalinės teisės aktuose, nebūtų privalomos vartotojui, ir kad sutartis ir toliau būtų šalims privaloma tomis sąlygomis, jei ji gali išlikti be nesąžiningų nuostatų.
- Direktyvos 93/13 7 straipsnio 1 dalis nustato:
 - Valstybės narės užtikrina, kad vartotojų ir konkurentų naudai egzistuojant pakankamos ir veiksmingos priemonės, užkertančios kelią nuolatiniams nesąžiningų sąlygų naudojimui sutartyse, pardavėjų ar tiekėjų sudaromose su vartotojais.

II. Šalių ginčui spręsti aktualus Lietuvos teisinis reguliavimas

- CK 6.228? straipsnio („Vartojimo sutarčių nesąžiningos sąlygos“) 2 dalyje nurodyta:
 - Nesąžiningomis laikomos vartojimo sutarčių sąlygos, kurios šalių nebuvo individualiai aptartos ir kuriomis dėl sąžiningumo reikalavimo pažeidimo iš esmės pažeidžiama šalių teisių ir pareigų pusiausvyra vartotojo naudai.
- Taip pat minėto straipsnio 2 dalyje įtvirtintas sąrašas kriterijų, kuriems esant preziumuojama, kad sutarties sąlygos yra nesąžiningos. Teismas gali pripažinti nesąžiningomis ir kitokias vartojimo sutarties sąlygas, jeigu jos atitinka CK 6.228? straipsnio 2 dalyje nustatytus kriterijus.
- CK 6.228? straipsnio 6 dalis, *inter alia* (be kita ko), nurodo:
 - Bet kuri vartojimo sutarties rašytinė sąlyga turi būti išreikšta aiškiai ir suprantamai. Šio reikalavimo neatitinkančios sąlygos laikomos nesąžiningomis.
- CK 6.228? straipsnio 7 dalyje nurodyta:
 - Vartojimo sutarties dalyką apibūdinančios sąlygos, taip pat su parduotos prekės ar suteiktos paslaugos ir jų kainos atitikimu susijusios sąlygos neturi būti vertinamos nesąžiningumo požiūriu, jeigu jos išreikštos aiškiai ir suprantamai.
- CK 6.228? straipsnio 8 dalyje nurodyta:
 - Kai teismas sutarties sąlygą (sąlygas) pripažįsta nesąžininga (nesąžiningomis), ši sąlyga (šios sąlygos) negalioja nuo sutarties sudarymo, o likusios sutarties sąlygos šalims lieka privalomos, jeigu toliau vykdyti sutartį galima panaikinus nesąžiningas sąlygas.
- 2004 m. kovo 18 d. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo (Žin., 2004, Nr. 50-1632) 50 straipsnio („Apmokėjimas už advokato teikiamas teises paslaugas“) 1 ir 3 dalyse nustatyta:
 - Advokatui už pagal sutartį teikiamas teises paslaugas klientai moka šalių sutartą užmokesį.
 - Nustatant advokato užmokesčio už teises paslaugas dydį, turi būti atsižvelgta į bylos sudėtingumą, advokato kvalifikaciją ir patirtį, kliento finansinę padėtį ir kitas reikšmingas aplinkybes.

18. Maksimalų išlaidų už advokato teikiamą pagalbą (teisines paslaugas) dydį, kurio remiamasi taikant CPK taisykles, reglamentuojančias bylinėjimosi išlaidų atlyginimo priteisimą, nustato 2004 m. balandžio 2 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-85 ir Lietuvos advokatų tarybos 2004 m. kovo 26 d. nutarimu patvirtintos Rekomendacijos dėl civilinėse bylose priteisimo už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio (akto redakcija, galiojanti nuo 2015 m. kovo 20 d.).

III. Reikšmingos faktinės aplinkybės

19. Atsakovas, kaip vartotojas, su ieškove sudarė penkias teisinių paslaugų teikimo sutartis: 2018 m. balandžio 11 d. sutartinė sutarta, kad ieškovė atstovaus atsakovui civilinėje byloje dėl nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos, bendravimo tvarkos ir išalkymo dydžio nustatymo (Sutartis Nr. 2); 2018 m. balandžio 12 d. sutartinė sutarta, kad ieškovė atstovaus atsakovui Kauno apskrities vyriausiajam policijos komisariatui, Kauno apygardos prokuratūroje dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo (Sutartis Nr. 3); 2018 m. gegužės 8 d. sutartinė sutarta, kad ieškovė atstovaus atsakovui ikiteisminiame tyrime Nr. 01-1-21407-18 Kauno apskrities vyriausiajam policijos komisariatui, Kauno apygardos prokuratūroje (Sutartis Nr. 4); 2018 m. rugpjūčio 29 d. sutartinė sutarta, kad ieškovė atstovaus atsakovui santuokos nutraukimo byloje (Sutartis Nr. 5).
20. Į bylą pateiktose sutartyse išvardytos apibendrinamojo pobūdžio teisinės paslaugos: visų šalių pasirašytų sutarčių 1 straipsnio 1–4 punktuose nustatyta, jog advokatas įsipareigoja teikti konsultacijas žodžiu ir (ar) raštu, rengti teisinių dokumentų projektus ir juos pasirašyti, atlikti dokumentų teisinę ekspertizę, atstovauti klientui įvairiose institucijose, atlikdamas su tuo susijusius veiksmus.
21. Visų penkių sutarčių atitinkamose nuostatoose buvo įtvirtinta, kad advokato honoraro dydis yra 100 Eur už kiekvieną klientui teikiamą konsultaciją ar teisių paslaugų teikimo valandą. Nurodyto honoraro dalis sumokama iš karto advokatui pateikus sąskaitą už teises paslaugas, atsižvelgiant į suteiktą konsultaciją ar teisių paslaugų teikimo valandas.
22. Pavyzdžiui, Sutarties Nr. 1 3 straipsnio 1 punkto a papunktis ir 2 punkto b papunktis suformuluoti taip:
1. Advokato honoraro dydis:
 - a) 100 Eur (vienas šimtas eurų), už kiekvieną klientui teikiamą konsultaciją ar teisių paslaugų teikimo valandą;
 2. Klientas atsiskaito su advokatu:
 - a) <...>;
 - b) 3 straipsnio 1 dalies a) punkte nurodyto honoraro dalis sumokama iš karto, advokatui pateikus sąskaitą už teises paslaugas, atsižvelgiant į suteiktą konsultaciją ar teisių paslaugų teikimo valandas.
23. Atsakovas sutartyse nustatytomis sąlygomis (šis karto pasirašant sutartį, per 7 dienų ar 1 mėnesio laikotarpį nuo sutarties pasirašymo) ieškovei sumokėjo avansines įmokas, šios iš viso sudarė 5600 Eur.
24. Bylą nagrinėjusių teismų nustatyta, kad ieškovė paslaugas teikė 2018 metų balandžio–gruodžio mėnesiais, 2019 metų sausio–kovo mėnesiais. Sąskaitas už visas suteiktas paslaugas advokatė praėjus beveik metams nuo teisių paslaugų teikimo sutarčių sudarymo, t. y. 2019 m. kovo 21 d. (pagal Sutartis Nr. 1–3 (1575,23 Eur, 2700 Eur, 4181,03 Eur) ir kovo 26 d. (pagal Sutartis Nr. 4–5 (700 Eur, 1200 Eur).
25. 2019 m. balandžio 10 d. ieškovė pateikė ieškinį pirmosios instancijos teismui (Kauno apylinkės teismui), prašydama priteisti iš atsakovo M. A. 9900 Eur skolą už suteiktas teises paslaugas ir 194,30 Eur išlaidų, patirtų vykdant atsakovo pavedimus (šis viso – 10 094,33 Eur), atlyginimo, penkių procentų teismines palikanas už priteistą pinigų sumą nuo bylos iškėlimo teisme dienos iki teismo sprendimo visiško įvykdymo ir bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.
26. Pirmosios instancijos teismo vertinimu, pagal visas su atsakovu ieškovės sudarytas sutartis buvo suteikta teisių paslaugų už 12 900 Eur. Teismas nusprendė, kad visų penkių atstovavimo sutarčių sąlygos dėl suteiktų teisių paslaugų apmokėjimo yra nesąžiningos, ir 50 proc. sumažino nustatytą suteiktų paslaugų kainą (12 900 : 2 = 6450).
27. Atsižvelgdamas į tai, kad atsakovas ieškovei yra sumokėjęs 5600 Eur avansinių įmokų, pirmosios instancijos teismas 2020 m. kovo 5 d. sprendimu ieškovės ieškinį tenkino iš dalies – priteisė iš atsakovo ieškovės nauda 850 Eur skolos bei 194,30 Eur išlaidų, patirtų vykdant atsakovo pavedimus (šis viso – 1044,33 Eur), atlyginimo, 5 procentų teismines palikanas skaičiuojant nuo priteistos sumos nuo bylos iškėlimo teisme dienos iki teismo sprendimo visiško įvykdymo ir 12 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimo. Iš ieškovės atsakovo naudai priteisė 360 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimo.
28. 2020 m. balandžio 30 d. ieškovė pateikė apeliacinį skundą, tačiau jį apeliacinės instancijos teismas (Kauno apygardos teismas) 2020 m. birželio 15 d. nutartimi atmetė, pirmosios instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą.
29. 2020 m. rugsėjo 10 d. ieškovė pateikė kasacinį skundą.

Teisėjų kolegija

konstatuoja:

IV. Kasacinio teismo argumentai ir pozicija prejudicinio sprendimo priėmimo procedūroje

30. Teisėjų kolegija šioje byloje pasisako ir teikia klausimus Teisingumo Teismui dėl: a) pagrindinių teisių paslaugų sutarčių dalyką sudarančių sąlygų atitikties skaidrumo reikalavimų; b) teisių pasekmių, kai teisių paslaugų sutarties kainą nustatančios sąlygos pripažįstamos nesąžiningomis.

Dėl pagrindinių teisių paslaugų sutarčių dalyką sudarančių sąlygų atitikties skaidrumo reikalavimų

31. Teisėjų kolegija visų pirma pažymi, kad nagrinėjami atveju nėra ginčo dėl to, kad atsakovas yra fizinis asmuo, kuris veikė asmeniniiais tikslais, nesiekdamas su jo verslu, prekyba ar profesija susijusių tikslų, o ieškovė – advokatė, kuri vykdė už atlyginimą savo profesinę veiklą teikdama teises paslaugas fiziniam asmeniui, taigi šalių sudarytos sutartys kvalifikuotos kaip vartojimo sutartys.
32. Teisėjų kolegijos vertinimu, sprendžiant šalių ginčą iš esmės svarbios dvi ieškovo ir atsakovės sudarytų teisių paslaugų sutarčių sąlygos: (i) sutarties sąlyga dėl kainos (nustatanti kainą už faktiškai suteiktas paslaugas remiantis valandinio įkainio principu); (ii) sutarties sąlyga dėl atsiskaitymo už teises paslaugas tvarkos.
33. Abi nurodytos sąlygos yra susijusios su nagrinėjamiu ginču, nes, ieškovei nurodžius valandinį honorarą dydį, tačiau detaliau neaptarus konkrečių teisių paslaugų kiekio, trukmės ir numatomo galutinio honorarų dydžio, taip pat reguliariai neteikiant informacijos apie jau suteiktų teisių paslaugų kainą bei periodiškai neįrašant sąskaitų, atsakovas galimai negalėjo įvertinti jam reikiamų paslaugų kiekio ir jų galutinės kainos nei sutarties sudarymo, nei vykdymo metu. Atsakovas taip pat neturėjo galimybės atsisakyti teisių paslaugų sutarties (sutarčių), jei sutarties (sutarčių) vykdymo metu paslaugų kaina jam būtų pasirodžiusi pernelyg didelė.
34. Teisėjų kolegijai visų pirma kyla klausimas, ar nagrinėjamam ginčui aktuali sutarties sąlyga dėl kainos (nustatanti kainą už faktiškai suteiktas paslaugas remiantis valandinio įkainio principu) priklauso Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalyje nurodytai sąlygų kategorijai.
35. Teisingumo Teismas yra pripažinęs, kad Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalyje nėra jokio aiškaus nukreipimo į valstybių narių teisę, skirtą šios nuostatos prasmei ir apimčiai nustatyti. Remiantis nuosekliai formuojama Teisingumo Teismo praktika, kai Sąjungos teisės nuostatoje nėra jokio aiškaus nukreipimo į valstybių narių teisę, skirtą šios nuostatos prasmei ir apimčiai nustatyti, tokia nuostata visoje Europos Sąjungoje paprastai turi būti aiškinama autonomiškai ir vienodai, atsižvelgiant į jos kontekstą ir nagrinėjamiu reglamentavimu siekiamą tikslą (žr., pvz., ESTT 2014 m. balandžio 30 d. sprendimo byloje *K?sler ir K?slernė R?bai prieš OTP?Jelzalogbank Zrt*, C-26/13, 37, 38 punktus).
36. Šiame kontekste teisėjų kolegijai kyla klausimas, ar Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį reikia aiškinti taip, kad formuluotė „pagrindinis sutarties dalykas“ apima verslininko (advokato) ir vartotojo sudarytos teisių paslaugų sutarties atsilairi neaptartą sąlygą dėl kainos ir jos apskaičiavimo tvarkos. Teisėjų kolegijos vertinimu, atsižvelgiant į tai, kad minėta sąlyga sudaro esminę skolininko prievolę pagal atlygintinių paslaugų teikimo sutartį, taip pat atsižvelgiant į teisių paslaugų sutarčių pobūdį, bendrą struktūrą ir nuostatas, taip pat teisinę ir faktines aplinkybes, minėta sąlyga turėtų būti priskiriama Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalyje nurodytai sąlygų kategorijai („pagrindinių sutarties dalykų“ sudarancios sąlygos).
37. Teisingumo Teismas yra išaiškines, kad Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta taisyklė, *inter alia*, nustatanti, kad vartojimo sutarties dalyką apibūdinančios sąlygos neturi būti vertinamos nesąžiningumo požirniu, jeigu jos išreikštos aiškiai ir suprantamai. Taigi, tokių sąlygų sąžiningumas nėra vertinamas, nebent jos neatitinka vadinamojo skaidrumo reikalavimo (žr. ESTT 2014 m. balandžio 30 d. sprendimo byloje *K?sler ir K?slernė R?bai prieš OTP?Jelzalogbank Zrt*, C-26/13, 61 punktą; 2018 m. rugsėjo 20 d. sprendimo byloje *OTP Bank ir OTP?ktoring*, C-51/17, 68 punktą; 2019 m. kovo 14 d. sprendimo byloje *Dunai prieš ERSTE BankHungary Zrt*, C-118/17, 48 punktą).
38. Teisėjų kolegija pažymi, kad, viena vertus, yra pakankamai akivaizdu, jog ginčo sutarčių sąlyga dėl kainos yra gramatiškai aiškiai suformuluota. Kita vertus, kyla pagrįsta abejonė, ar minėta sąlyga yra suprantama, t. y. ar vidutinis vartotojas gali suprasti šios sąlygos ekonomines pasekmes, ypač atsižvelgiant į antrąją sąlygą dėl atsiskaitymo, kuri nenustatė nei paslaugų teikėjo periodinio ataskaitų teikimo, nei atsiskaitymo periodiskumo, ir turint omenyje aplinkybę, kad nagrinėjamos bylos atveju tikroji sutarties kaina tapo aiški tik praėjus beveik metams nuo ginčo sutarčių sudarymo. Todėl, teisėjų kolegijos vertinimu, nagrinėjamoje byloje kyla skaidrumo principo turinio aiškinimo klausimas. Atsižvelgiant į tai, kad vienas esminių sąlygos skaidrumo elementų yra informacijos vartotojui suteikimo vertinimas, nagrinėjamiu atveju aktualu išsiaiškinti privalomos suteikti informacijos apimtis ir jos detalumą.
39. Teisingumo Teismas, aiškindamas sutarčių sąlygų skaidrumo reikalavimą, įtvirtinto Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalyje, turinį kredito sutarčių, sudarytų užsienio valiuta, kontekste, yra konstatavęs, jog sutarties sąlygos aiškumo ir suprantamumo reikalavimą reikia suprasti plačiai, kaip reikšiantį ir tai, kad vartotojui būtų sudaryta galimybė pagal tikslus ir suprantamus kriterijus numatyti ekonominius padarinius, kurių jam atsiranda dėl sutarties sąlygos (žr. ESTT 2017 m. rugsėjo 20 d. sprendimo byloje *Andriuc ir kt.*, C-186/16, 44 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją).
40. Atsižvelgdamas į tai, teisėjų kolegija pažymi, kad teisių paslaugų, kaip ir kitų vartojimo sutarčių atveju, itin svarbu, kad vartotojui būtų perduota visa informacija, kuri gali turėti įtakos jo įsipareigojimų apimčiai ir įeistų įvertinti, be kita ko, visą jam teikiamų paslaugų kainą.
41. Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad iki sutarties sudarymo informacija apie sutarties sąlygas ir jos sudarymo pasekmes vartotojui yra ypač svarbi. Būtent remdamasis šia informacija vartotojas nusprendžia, ar nori būti suatomas sąlygų, iš anksto suformuluotų pardavėjo ar tiekėjo (ESTT 2013 m. kovo 21 d. sprendimas byloje *RWE Vertrieb*, C-92/11, 44 punktus).
42. Be to, Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad sutartyje turi būti skaidriai įtvirtinta, kaip konkrečiai veikia atitinkamoje sąlygoje nurodytas mechanizmas, taip pat pririsku šio mechanizmo ryšys su kitose sąlygose nustatytu mechanizmu, kad šiam vartotojui būtų sudaryta galimybė pagal tikslus ir suprantamus kriterijus numatyti ekonominius padarinius, kurių jam atsiranda dėl tokios sąlygos (žr. ESTT 2017 m. rugsėjo 20 d. sprendimo byloje *Andriuc ir kt.*, C-186/16, 45 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją).
43. Teisėjų kolegija pažymi, kad detalizuota ir (ar) periodiškai pateikiama informacija dėl kainos, atsižvelgiant į teisių paslaugų pobūdį, kliento galimai menką suvokimą apie tokių paslaugų pobūdį, mastą ir šių paslaugų ypatumus, laikoma esmine. Taip pat, turint omenyje tai, kad teismo proceso trukmė ir (ar) teisių paslaugų apimtis neretai yra sunkiai nuspėjama (prognozuojama), teisėjų kolegijai kyla pagrįstų abejonų, ar, nurodžius vien valandinio atlygio už teises paslaugas dydį (tarifą) ir principą, kad advokatui mokama už faktiškai suteiktas paslaugas remiantis valandinio įkainio principu, tokia sutarties sąlyga gali būti vidutinio vartotojo (t. y. pakankamai informuoto ir protingai pastabaus bei nuovokaus) suprata ne tik formalioju aspektu, bet leidžia jam įvertinti galutinę teisių paslaugų kainą ir tokios sąlygos ekonomines pasekmes. Tokio sąlygos dėl kainos neaiškumo nepasina ir sąlygos dėl kainos vertinimas kartu su kitomis ginčo sutarčių nuostatomis, kadangi, kaip minėta, antroji sąlyga dėl atsiskaitymo nenustatė teisių paslaugų teikėjo ataskaitų teikimo ir atsiskaitymo už suteiktas paslaugas periodiskumo.
44. Nagrinėjamiu ginčo kontekste teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad, atsižvelgiant į teisių paslaugų ypatumus ir gana įprastą bei nusistovėjusią advokatų praktiką nustatyti teikiamų paslaugų kainą pagal valandinio įkainio principą, kiekvienam konkrečiam atveju yra labai svarbu užtikrinti minėtos sąlygos skaidrumą, kita vertus, vartotojui pateikiamos informacijos kiekis ir apimtis nėra iki galo aiškūs.
45. Nors teisių paslaugų teikimo specifiskumas gali lemti, kad neretai gali būti sunku numatyti, kokia suma (kiek faktiškai valandų bus dirbama teikiant teises paslaugas) susidarys už teises paslaugas, vis dėlto asmuo profesionalas (advokatas) turėtų galėti bent preliminariai pateikti tam tikrų sumų apskaičiavimą, atsižvelgdamas į vartotojo suteiktą informaciją ir jam, kaip paslaugų teikėjui, žinomas aplinkybes sutarties sudarymo pradžioje.
46. Atsižvelgiant į tai, teisėjų kolegijai kyla pagrįstas klausimas, ar bylą nagrinėjantis nacionalinis teismas, vertindamas teisių paslaugų sutarties sąlygos dėl kainos aiškumą ir suprantamumą, turėtų atsižvelgti į tai, ar, pavyzdžiui, sutartyje yra nustatyti konkretūs paslaugų įkainiai (kai jie gali būti aiškiai apibrėžti ir nurodyti iš anksto). Jei būtų nustatyta, kad konkrečių veiksmų kiekio (trukmės) ir mokesčio už juos sudarančią teisių paslaugų sutartį neįmanoma nustatyti, ar sutartyje turi būti nustatytos orientacinės paslaugų kainos (preliminarus paslaugų biudžetas), ar vis dėlto toks reikalavimas virstų tytu, ko galima pagrįstai tikėtis iš asmens profesionalo, ir užkrautų pernelyg didelę ir nepagrįstą našą paslaugų teikėjui (advokatui).
47. Teisėjų kolegijai taip pat kyla klausimas, ar, siekiant užtikrinti skaidrumo reikalavimą laikymąsi, informacija, susijusi su teisių paslaugų kaina ir jos apskaičiavimo tvarka, vartotojui gali būti suteikiama bent kokiomis tinkamomis priemonėmis, ar turi būti įtvirtinta pačioje teisių paslaugų sutartyje. Kartu teisėjų kolegijai kyla klausimas, ar informacijos trūkumas esant ikisutartiniams santykiams gali būti kompensuojamas suteikiant informaciją sutarties vykdymo metu.
48. Taip pat teisėjų kolegija siekia sužinoti, ar skaidrumo reikalavimų vertinimui turi įtakos tai, kad galutinė kaina už suteiktas teises paslaugas tampa aiški tik pasibaigus advokato atstovavimui konkrečioje byloje.

Dėl pasekmių, kurias nacionalinis teismas turi taikyti, jei nustato, kad teisių paslaugų kainą nustatanti sąlyga yra nesąžininga

49. Jei būtų nustatyta, kad ginčo sutarčių sąlygos dėl kainos (mustatančios kainą už faktiškai suteiktas paslaugas remiantis valandinio įkainio principu) nėra suformuluotos aiškiai ir suprantamai (neatitinka skaidrumo reikalavimo), tokios sąlygos turi būti vertinamos sąžiningumo aspektu.
50. Šiame kontekste teisėjų kolegija pažymi, kad [CK 6.228?](#) straipsnio 6 dalyje, kuria į vidaus teisę perkeliamas Direktyvos 93/13 5 straipsnis, *inter alia*, įtvirtinta, kad aiškumo ir suprantamumo reikalavimo neatitinkančios sąlygos laikomos nesąžiningomis. Atsižvelgiant į tai, kad nacionalinė teisė užtikrina aukštesnį vartotojų apsaugos lygį, nei garantuojamas pagal Direktyvą 93/13, vien sąlygos dėl kainos neskaidrumo užtenka, kad ji būtų pripažinta nesąžininga, todėl nagrinėjami atveju Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalyje nurodytas nesąžiningumo vertinimas galėtų būti netaikomas.
51. Vis dėlto kasacinis teismas savo praktikoje apibendrintai yra išskyręs du nesąžiningų sutarčių sąlygų arba sąžiningumo kontrolės aspektus: procedūrinį (t. y. sąlygų įtraukimo į sutartį kontrolę) ir materialinį (sutarties turinio kontrolę) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-17-701/2018, 36 punktas; 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-289-1075/2018, 46 punktas; 2019 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-152-1075/2019, 31 punktas). Pripažindamas vartojimo sutarties sąlygų nesąžiningą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje dažniausiai vertina jos atitiktį abiejų aspektų atžvilgiu.
52. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad dėl neskaidrios sąlygos nesąžiningumo pasekmių visų pirma turėtų būti sprendžiama atsižvelgiant į [CK 6.228?](#) straipsnio 2 dalies 9 punktą, t. y. jeigu sąlygos neskaidrumas lemia tai, kad vartotojas neturi galimybės susipažinti su sutarties sąlyga iki sutarties sudarymo, tokiu atveju būtų pagrindas tokią sąlygą laikyti nesąžininga ir taikyti nesąžiningos sąlygos pasekmes. Tai būtų ypač aktualu, jei, pvz., sąlygos neskaidrumas kyla dėl to, kad vartotojui nebuvo suteikta esminė su sutartimi susijusi informacija (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-7-4-61/2020](#), 38 punktas). Todėl [CK 6.228?](#) straipsnio 6 dalyje įtvirtintų pasekmių aiškinimo tikslais, be kita ko, taip pat svarbu žinoti, ar, aiškinant Direktyvos 93/13 nuostatas, vien sąlygos dėl kainos neskaidrumo pakanka, kad tokia sąlyga būtų pripažinta nesąžininga.
53. Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalyje nurodytas sutarties sąlygos, susijusios su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimu, nesąžiningumo vertinimas, kada vartotojas iki sutarties sudarymo neturėjo būtinos informacijos apie sutarties sąlygas ir jos sudarymo pasekmes, patenka į šios direktyvos apskritai, o konkrečiai – į jos 6 straipsnio 1 dalies taikymo sritį (ESTT 2016 m. gruodžio 21 d. sprendimas byloje *Gutiérrez Naranjo ir kt.*, C-154/15, C-307/15 ir C-308/15, 51 punktas).
54. Taigi, teisėjų kolegijai kyla klausimas, ar tuo atveju, jei nacionalinis teismas nusprendė, kad sąlyga dėl kainos suformuluota neaiškiai ir nesuprantamai ir dėl to ji patektų į Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalies taikymo sritį, jis privalėtų patikrinti, ar dėl ginčijamos sąlygos atsiranda ryškus iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų neatitikimas vartotojo nenaudai, ar vis dėlto vien sąlygos dėl kainos neskaidrumo pakanka, kad tokia sąlyga būtų pripažinta nesąžininga, ypač turint omenyje nacionalinėje teisėje šiuo aspektu įtvirtintą aukštesnį vartotojų apsaugos lygį.
55. Atsižvelgiant į tai, kad sutarties sąlygos, susijusios su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimu, kada vartotojas iki sutarties sudarymo neturėjo būtinos informacijos apie sutarties sąlygas ir jos sudarymo pasekmes, patenka į Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalies taikymo sritį, teisėjų kolegijai taip pat kyla klausimas dėl pasekmių, kurias nacionalinis teismas turi taikyti, jei nustato, kad teisiųjų paslaugų kainą nustatanti sąlyga yra nesąžininga.
56. Teisingumo Teismas yra išaiškinęs, jog pagal Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalį valstybės narės nustato, kad sutartyje, kurią pardavėjas ar tiekėjas sudaro su vartotoju, naudojamos nesąžiningos sąlygos nacionalinės teisės aktuose nustatytomis sąlygomis nebūtų privalomos vartotojui. Taigi nesąžininga pripažinta sutarties sąlyga iš esmės turi būti laikoma niekada neegzistavusia, todėl ji negali daryti poveikio vartotojui (ESTT2020 m. liepos 9 d. sprendimas byloje *Ibercaja Banco*, C-452/18, 22, 23 punktai ir juose nurodyta jurisprudencija).
57. Atsižvelgiant į tai, kad kaina yra esminė prievokė apibrėžianti teisiųjų paslaugų sutarties sąlyga, teisėjų kolegijos vertinimu, ginčo sutarčių tolesnis vykdymas be minėtos sąlygos pagal vidaus teisės normas yra teisiškai neįmanomas, atitinkamai nesąžiningos sąlygos netaikymas lemia ginčo sutarčių pripažinimą negaliojančiomis. Taigi, nacionalinis teismas turi atkurti padėtį, kurioje būtų buvęs atsakovas (vartotojas), jei nebūtų buvę sąlygos dėl kainos, kuri pripažinta nesąžininga.
58. Remiantis Teisingumo Teismo formuojama praktika, nesąžininga pripažinta sutarties sąlyga negali sukurti padarinių vartotojui ir atitinkamai lemia vartotojo faktinės ir teisinės situacijos, kurioje jis būtų, jeigu nebūtų minėtos sąlygos, atkūrimą (ESTT 2019 m. kovo 14 d. sprendimas byloje *Dunai*, C-118/17, 41 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).
59. Teisingumo Teismas taip pat yra išaiškinęs, kad nacionalinio teismo pareiga netaikyti nesąžiningos sutarties sąlygos, pagal kurią privaloma mokėti sumas, kurios, kaip vėliau paaiškėja, yra nepagrįstos, iš principo reiškia atitinkamą restitucinį poveikį šių sumų atžvilgiu (ESTT 2016 m. gruodžio 21 d. sprendimas byloje *Gutiérrez Naranjo ir kt.*, C-154/15, C-307/15 ir C-308/15, 62 punktas).
60. Atsižvelgiant į tai, kad atlygintinių paslaugų sutarties pobūdis lemia tai, jog atkurti padėties, kurioje būtų atsidūręs vartotojas, jei nebūtų buvę sąlygos, kuri buvo pripažinta nesąžininga, yra neįmanoma (paslaugos jau yra suteiktos), visiškai kaina nustatanti sąlygų netaikymas vartotojui nagrinėjamos bylos atveju iš esmės lemia tai, kad teismui atsirastų teisė nepriteisti advokatai suteiktų paslaugų kainos iš vartotojo. Teisėjų kolegijai kyla abejonė, ar toks restitucijos taikymas nagrinėjami atveju nepažeidžia paslaugų atlygintinumo principo.
61. Teisėjų kolegijos vertinimu, sutarties sąlygos pripažinimo nesąžininga pasekmių taikymas yra atitinkama sankcija verslininkui, vis dėlto teisėjų kolegijai kyla abejonė, ar tokio pobūdžio sankcija, kai advokatai visiškai nesumokama už suteiktas paslaugas, nelemia nepagrįsto vartotojo praturtėjimo ir pernelyg neteisingo rezultato sukūrimo (paneigtų advokato teisę gauti atlygį už suteiktas paslaugas).
62. Kita vertus, teisėjų kolegijai kyla pagrįsta abejonė, ar nacionalinių teismų praktika (sutarties užmokesčio atžvilgiu nustatius nesąžiningą sąlygą suteikiant teisę teismui sumažinti teiktų paslaugų kainą / priteisti šių paslaugų savikainą / mažiausią įmanomą rinkos kainą) neprieštarauja ilgalaikiam Direktyvos 93/13 7 straipsnio 1 dalies tikslui. Kitaip tariant, ar minėta nacionalinė praktika nepažeidžia atgrosomumo poveikio, kurį komercinės veiklos subjektams sukuria visiškai tokių nesąžiningų sąlygų netaikymas vartotojui, nes jie vis dar būtų linkę naudoti šias sąlygas, žinodami, kad, net jas pripažinus negaliojančiomis, jie vis tiek gautų minimalų atlyginimą už suteiktas paslaugas, tokiu būdu užtikrinant šių komercinės veiklos subjektų interesus.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnio 3 dalimi, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 3 straipsnio 5 dalimi, 163 straipsnio 9 punktu, 340 straipsnio 5 dalimi, 356 straipsnio 5 dalimi,

nutaria:

Kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą šiais klausimais:

1. Ar Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį reikia aiškinti taip, kad formuluoatė „pagrindinis sutarties dalykas“ apima verslininko (advokato) ir vartotojo sudarytos teisiųjų paslaugų sutarties atskirai neapartatą sąlygą dėl kainos ir jos apskaičiavimo tvarkos?
2. Ar sutarties sąlygos aiškumas ir suprantamumas pagal Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį turi būti aiškinami taip, kad sutarties sąlygoje dėl kainos (mustatančios kainą už faktiškai suteiktas paslaugas remiantis valandinio įkainio principu) pakanka nurodyti advokatui mokamo valandinio honoraro dydį?
3. Jeigu atsakymas į antrąjį klausimą būtų neigiamas:

ar skaidrumo reikalavimas turi būti aiškinamas kaip apimantis advokato pareigą sutartyje nurodyti paslaugų kainas, kurių konkretūs įkainiai gali būti aiškiai apibrėžti ir nurodyti iš anksto, ar taip pat turi būti nustatyta orientacinė paslaugų kaina (suteikiamų teisiųjų paslaugų preliminarus biudžetas), jei konkrečių veiksmų kiekio (trukmės) ir mokesčio už juos sudarant sutartį neįmanoma numatyti bei nurodytos galimos rizikos, lemiančios kainos padidėjimą ar sumažėjimą? Ar vertinant sutarties sąlygos dėl kainos atitiktį skaidrumo reikalavimui turi reikšmės, ar informacija, susijusi su teisiųjų paslaugų kaina ir jos apskaičiavimo tvarka, vartotojui suteikiama bet kokiomis tinkamomis priemonėmis, ar yra įtvirtinta pačioje teisiųjų paslaugų sutartyje? Ar informacijos trūkumas esant ikisutartiniam santykiams gali būti kompensuojamas suteikiant informaciją sutarties vykdymo metu? Ar vertinant sutarties sąlygos atitiktį skaidrumo reikalavimui turi įtakos aplinkybė, kad galutinė kaina už suteiktas paslaugas tampa aiški tik pabaigus teisiųjų paslaugų teikimą? Ar vertinant sutarties sąlygos dėl kainos atitiktį skaidrumo reikalavimui turi reikšmės aplinkybė, kad sutartyje nėra nustatytas periodinis advokato ataskaitų teikimas už suteiktas paslaugas ar periodinis sąskaitų pateikimas vartotojui, kuris leistų vartotojui laiku spręsti dėl teisiųjų paslaugų atsisakymo ar sutarties kainos keitimo?

4. Jeigu nacionalinis teismas nusprendė, kad sutarties sąlyga, nustatanti kainą už faktiškai suteiktas paslaugas remiantis valandinio įkainio principu, nėra surašyta aiškiai ir suprantamai, kaip reikalaujama pagal Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį, ar jis turi išnagrinėti, ar ši sąlyga yra nesąžininga, kaip tai suprantama pagal tos pačios direktyvos 3 straipsnio 1 dalį (t. y. nagrinėjant sutarties sąlygos galimą nesąžiningumą turi būti nustatoma, ar dėl šios sąlygos atsiranda sutarties šalių teisių ir pareigų „ryškus neatitikimas“ vartotojo nenaudai), ar vis dėlto atsižvelgiant į tai, kad ši sąlyga apima esminę informaciją pagal sutartį, vien sąlygos dėl kainos neskaidrumo pakanka, kad ši sąlyga būtų pripažinta nesąžininga?

5. Ar tai, kad teisiųjų paslaugų sutartis nėra privaloma, kaip nurodyta Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalyje, pripažinus sutarties sąlygą dėl kainos nesąžininga, toks pripažinimas reiškia, kad reikia atkurti padėtį, kurioje būtų atsidūręs vartotojas, jei nebūtų buvę sąlygos, kuri buvo pripažinta nesąžininga? Ar tokios padėties atkūrimas reikštų tai, kad vartotojas neturi pareigos mokėti už jau suteiktas paslaugas?

6. Jei atlygintinių paslaugų sutarties pobūdis lemia, kad atkurti padėties, kurioje būtų atsidūręs vartotojas, jei nebūtų buvę sąlygos, kuri buvo pripažinta nesąžininga, yra neįmanoma (paslaugos jau yra suteiktos), ar Direktyvos 93/13 7 straipsnio 1 dalies tikslui neprieštarautų atlyginimo už advokatui suteiktas paslaugas nustatymas? Jei atsakymas į šį klausimą būtų neigiamas, ar reali pusiausvyra, kuria atkuriamą sutarties šalių lygį, būtų pasiekta: (i) jei advokatui už suteiktas paslaugas būtų atlyginama pagal sutartyje nustatytą valandinį įkainį; (ii) jei advokatui būtų atlyginama atlyginama minimali teisiųjų paslaugų kaina (pavyzdžiui, ta, kuri nurodyta nacionaliniame teisės akte – rekomendacijoje dėl užmokesčio už advokato teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio); (iii) jei advokatui būtų atlyginamas protingas teismo nustatytas paslaugų apmokėjimo dydis, atsižvelgiant į bylos sudėtingumą, advokato kvalifikaciją ir patirtį, kliento finansinę padėtį ir kitas reikšmingas aplinkybes?

Sustabdyti civilinės bylos nagrinėjimą iki Teisingumo Teismo sprendimo gavimo.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai

Donatas Šemas

Algirdas Taminskas